

Državni izpitni center

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 2. junij 2010

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu esejev, vendar je treba upoštevati, da posamezni eseji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v eseju kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ne daje pomembnejših elementov, ki jih zahteva vprašanje, je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Skorajda nikjer ni mogoče opaziti seznanjenosti s filozofsko problematiko.
- 6–10 V odgovoru še vedno prevladuje fragmentarnost, če pa že ima zaokroženo zgradbo, je ta le delna in polna miselnih preskokov. Razumevanje danega problema je zelo omejeno. Razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar so obrobní. Odgovor je nejasen in pretežno nerelevanten. Temelji na opisih, če argumenti so, so le nakazani in nerazviti. Kandidatovo poznavanje filozofskih problemov je skromno, fragmentarno in zelo omejeno. Skorajda ne uporablja ustrezne filozofske terminologije. Njegove trditve so nenatančne in večkrat napačne.
Pri odgovoru gre torej največkrat zgolj za obnavljanje drobcev najbolj elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 ZADOSTNO

Gre za daljše in razmeroma celovito besedilo (meja ni trdna, a odgovori z manj kakor 600 besedami so večinoma prekratki za zadostno obravnavo problema). Odgovor je esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost), sta pa uvod in zaključek še bolj slabo razdelana. Nekatere izpeljave in utemeljitve so že lahko jasne, pogosto pa je odgovor težko razumljiv, tudi zaradi preskokov v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se odgovor že nanaša na vprašanje. Kandidat uporabi nekaj relevantnih pojmov, a jih ne analizira. Naloga je večinoma opisna, kadar pa kandidat argumentira, je argumentacija skromna, površna in pogosto nejasna; naloga kaže samo osnovno seznanjenost s filozofsko problematiko in omejeno razumevanje, uporabljena terminologija in jezik le delno ustrezata filozofski obravnavi problemov. Odgovor kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev in argumentov, večkrat pa je najti tudi napačne trditve.
Zato je odgovor le zelo poenostavljena predstavitev in rešitev problema. Se pa kandidat večinoma že giblje na najosnovnejši ravni razumevanja in razlage problema.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Odgovor ima najmanj 600 besed, esejistična zgradba je s formalnega vidika dobra; uvod razloži problem in sklep je vsaj praviloma izpeljan iz naloge. Zgradba posamičnih odlomkov je večinoma dobra, je pa semtertja še opaziti preskoke v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja naslov, kandidat razume, kar mu omogoči pregled nad celoto odgovora. Uporablja osnovno filozofsko terminologijo, ki je večinoma relevantna za obravnavani problem. Vendar so pojmi pogosto preprosto sprejeti kot samoumevni, njihova analiza je bolj obrobna, prav tako so lahko v zametkih zaznavni že poskusi povezovanja ustreznih pojmov. Kandidat opis in razlago dopolni z argumenti, vendar so »šolski« in predvidljivi, lahko so tudi zgolj opis znanih argumentov. Kandidat predstavi več pogledov, vendar protiargumentov še ni oziroma so predstavljeni skromno. Je pa opaziti poskus analize nekaterih pojmov in predpostavk vprašanja ter zametke logičnega povezovanja pojmov, iskanja utemeljenih rešitev problemov in vrednotenja nekaterih posledic rešitev.
Esej izraža solidno splošno seznanjenost z ustrežno filozofsko problematiko, kar se kaže v dovolj obširni predstavitvi posameznih pogledov, vendar argumentacija in analiza pojmov še nista v ospredju.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Esejistična zgradba je s formalnega in večinoma tudi vsebinskega vidika dobra. Uvod in zaključek sta jasna, jedrnata in relevantna, izpeljave in utemeljitve so skoraj zmeraj logično skladne in razumljive, posamični odlomki so največkrat smiselno zaokrožene celote in so pogosto med seboj dobro povezani. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume in to razumevanje dobro izrazi s celotno strukturo eseja. Uporabljeni pojmi so skoraj zmeraj relevantni in zadoščajo za smiselno obravnavo problema. Nekaj vpeljanih pojmov je reflektiranih kot filozofsko problematičnih, večkrat je mogoče zaslediti njihovo analizo in vzpostavljanje logičnih zvez med njimi. Nasploh v eseju že prevladuje argumentacija pred povzemanjem stališč. Argumentacija je večinoma dobra in kot posledica samostojnega premisleka. Vendar so lahko nekateri argumenti še pomanjkljivi, nasprotna stališča in protiargumenti pa semtertja niso primerno ali pa sploh niso predstavljeni; nekateri temeljni pojmi so lahko predstavljeni kot samoumevni. Terminologija in jezikovno izražanje sta primerna.

Iz odgovora je razvidna zelo dobra splošna seznanjenost s filozofskimi problemi, tudi njihovo dobro razumevanje, čeprav je še mogoče zaslediti pomanjkljivosti v znanju, razumevanju in argumentaciji. Vendar se kandidat že pretežno giblje na abstraktni ravni razmisleka in abstraktno večkrat povezuje s konkretnim.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno črto argumentacije, ki upošteva tudi protiargumente. Uvod in zaključek sta jasna in jedrnata, z dobro formuliranim problemom oziroma rešitvijo problema. Izpeljave in utemeljitve so logično skladne in povsem jasne, odlomki so zaokrožene celote in so med seboj zelo dobro povezani. V naslovu zastavljeni problem kandidat poglobljeno razume, kar izrazi s poglobljeno analizo pojmov, bogato pojmovno mrežo, lahko pa se tudi že zaveda meja svoje argumentacije (vendar to ni nujno). Včasih vstopa v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč in kaže tudi osebni odnos do filozofskih problemov, ki je že rezultat samostojnega razmisleka. Esej kaže zelo dobro splošno seznanjenost s filozofskimi problemi in njihovo zelo dobro razumevanje. Terminologija in jezikovno izražanje sta ustrezna.

Kandidat se že zanesljivo giblje na abstraktni ravni razmisleka in pogosto povezuje abstraktno s konkretnim. Esej še lahko ima kakšno pomanjkljivost, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Navodila so le okvirne smernice: kandidat lahko napiše vsebinsko tudi čisto drugačen esej, če je le povezan z naslovom.)

- 1. Razpravljajte o trditvi: *Substanca ni niti ena niti nista dve, temveč jih je mnogo.***
Tipični zagovorniki naslovne trditve so nominalisti, ki trdijo, da obstajajo zgolj posamične stvari, kar implicira, da pomen splošnih jezikovnih izrazov niso splošnosti, temveč pojmi v umu spoznavajočega subjekta. Podobno trditev glede posamičnih substanc je zagovarjal Aristotel, ki pa vendarle dokazuje obstoj od uma neodvisnih splošnosti.
- 2. Razpravljajte o trditvi: *Svoji svobodi se ne moremo izogniti, lahko pa se slepimo, da so naša dejanja podobna dogodkom v svetu in so potemtakem determinirana.***
Trditev bi zagovarjal Sartre, namreč da ljudje pogosto živimo v slabo veri in se slepimo, da smo določeni, ter tako bežimo pred svojo svobodo. Trdi deterministi pa nasprotno trdijo, da je vse in tudi človeško delovanje določeno z naravnimi vzročnimi zakoni. Vprašanje je, kako se človek izogne determinizmu, ki je v naravi.
- 3. Razpravljajte o trditvi: *Svet se nenehno spreminja, zato z jezikom ne moremo ustrezno govoriti o njem.***
Jezik je povezava misli in sveta. Kolikor je mišljenje pojmovno, tudi jezik meri na pojem, se pravi na abstraktno in splošno, zato ne more ustrezno zajeti minljivega in spremenljivega. Vprašanje pa je, ali v svetu kljub spremembam ni nekaj splošnega in stalnega, kar nam omogoča, da prepoznamo delne procese in jim damo neko trdno identiteto.
- 4. Razpravljajte o trditvi: *Empirizem neizogibno vodi v skepticizem.***
Vprašanje zahteva opis in analizo empirističnih epistemoloških podmen. Predvsem gre za vprašanje, ali čutno izkustvo vsebuje elemente, ki dopuščajo oblikovanje povsem nedvoumnega spoznanja stvarnosti. Zdrav razum odgovarja pritrdilno, toda samo zato, ker ne razmisli o implikaciji trditve, da so čutni podatki edina spoznavna relevantna vsebina duševne bitnosti in v tem smislu subjektivni. Ker neodvisno od čutnega izkustva človek ne pozna nobenih metafizičnih načel, seveda ne moremo biti gotovi, da je svet za čutnimi podatki enak čutnim podatkom. Še več, povsem gotovi ne moremo biti niti glede tega, da svet v obliki od duha neodvisno obstoječe materije sploh obstaja.
- 5. Razpravljajte o trditvi: *Resnica ni samo ena, temveč jih je mnogo.***
Težave klasičnega racionalizma in rastoči dvom o enoviti univerzalnosti vsebin razuma so v devetnajstem in dvajsetem stoletju privedli do različnih subjektivističnih in relativističnih pojmovanj spoznanja in resnice. Eno izmed vplivnih pojmovanj zagovarjajo pragmatisti, ki kot bistveno lastnost resnice vidijo uporabnost teorij in nasploh prepričanj. Enako uporabne so lahko različne teorije in prepričanja, po mnenju nekaterih pragmatistov, npr. Jamesa, celo v klasičnem smislu logično izključujoče se trditve.
- 6. Razpravljajte o trditvi: *Znanost temelji predvsem na čutnem izkustvu, filozofija pa predvsem na razumskem premisleku, zato znanost in filozofija nimata veliko skupnega.***
Opozicija v naslovu poveže znanost s čutili, filozofijo pa z razumom. To je težko zagovarjati, saj znanost potrebuje razum, filozofija pa čutila, saj so, kakor pravi Kant, čutila brez razuma slepa, razum brez čutnih podatkov pa prazen.
- 7. Razpravljajte o trditvi: *Moralni sistemi, ki izhajajo iz altruizma, so nesmiselni, ker je človek po svoji naravi egoist.***
Smiselnost in ustreznost normativnih moralnih načel ni neodvisna od dejstev. Pomemben del dejstvene podlage norm so tudi dejstva o človeški naravi. Slednja namreč mora dopuščati altruistično in torej vsaj do neke mere samoodpovedujočo se moralno motivacijo. Če je namreč človek dejansko motiviran zgolj z zadovoljevanjem lastnih interesov, je vsaka zahteva odpovedati se sebičnim motivom nesmiselna, ker je pač neuresničljiva.

- 8. Razpravljajte o trditvi: Nobena še tako majhna družbena skupina ne more obstati brez morale, saj je ta za obstoj družbe nujno potrebna.**
Kandidati naj bi premislili o funkciji, ki jo ima morala v družbi oziroma zakaj je morala sploh potrebna. Morala s svojimi pravili usmerja posameznike k družbeno zaželenim dejanjem in posledično omogoča obstoj družbe. Ali bi družba lahko obstajala brez minimalnih moralnih okvirov?
- 9. Razpravljajte o trditvi: Laž, ki nikomur ne škodi, a nam pomaga do dobrega dejanja, je moralno dopustna.**
Večina moralnih nauk določa moralno vrednost dejanj glede na posledice, ki jih le-ta imajo. Zato je tudi laž v nekaterih primerih, ko dosegamo višje cilje, nekako dopustna. Kant se seveda s tako razlago ne bi strinjal, saj moralo povezuje z absolutnimi zahtevami dolžnosti.
- 10. Razpravljajte o trditvi: Razlikovanje med legitimnostjo in legalnostjo oblasti je nesmiselno, ker je temelj oblasti moč.**
Naslovna trditev izraža nihilistični odnos do moralnih temeljev oblikovanja družbene in politične oblasti. Po tej trditvi ne obstajajo niti naravne pravice človeka, niti z dogovorom razumnih in suverenih posameznikov določene pravice, niti kako drugače vzpostavljene pravice osebe, ki bi jim za legitimnost oblasti moralo biti zadoščeno. Vse predstave o pravičnosti so zgolj ideološki diskurzi, ki zakrivajo igro moči in interesov.
- 11. Razpravljajte o trditvi: Svoboda je nujno omejena, drugače je svoboden eden ali pa jih je svobodnih nekaj, demokracija pa zahteva, da smo svobodni vsi.**
Ker ljudje ne živimo sami, je naša svoboda omejena s svobodo drugega. Dejanja despota morda sploh niso omejena in za aristokrate veljajo drugačna pravila, demokracija pa izhaja iz temeljne enakosti ljudi in takšnih razlik v svobodi ne dopušča.
- 12. Razpravljajte o trditvi: Pravičnost je povezana z enakostjo, vendar ne moremo reči, da je pravičnost isto kakor enakost.**
Pravičnost ima tradicionalno dve plati. Ena se nanaša na primerno kaznovanje za kršitev zakonov, druga na primerno delitev dobrin. Pri prvem in drugem ima enakost pomembno vlogo. Za enake prekrške je primerna enaka kazen, tudi med prekrškom in kaznijo naj bi veljala neka vrsta enakosti. Vendar pa pri kazni poznamo olajševalne okoliščine, pri delitvi dobrin več načel, denimo zaslugo, potrebe, sposobnosti, in na ravni države lahko pravičnost poleg enakosti dopušča tudi razlike.
- 13. Razpravljajte o trditvi: Če je svet božji proizvod, lahko iz narave sveta sklepamo o naravi Boga. Ker svet ni popoln, tudi Bog ne more biti.**
Če je svet ustvarjen, nam lahko nekaj pove o stvarniku, je načelo, iz katerega izhaja zgornja trditev. Iz tega bi denimo izhajalo, da Bog ni popoln, ker svet ni popoln. Tako preprosto izenačevanje se zdi preveč enostavno, vendar je nepopolnost sveta vendarle problem, ki ga je treba nekako rešiti, čeprav tako, da nepopolnost razglasimo samo za stvar človekove perspektive.
- 14. Razpravljajte o trditvi: Boga ne moremo dokazati z razumom, dokazuje pa nam ga doživljanje svetega.**
Tradicionalni dokazi, s katerimi je filozofija poskušala dokazati obstoj Boga, so se v tradiciji izkazali za pomanjkljive. Zdi pa se, da posebna doživetja, ki so opredeljena kot doživetja svetega, ljudem danes lahko odpirajo pot do transcendence in posledično do Boga. Vprašanje pa je, koliko vsi ljudje doživljajo sveto, in tudi, ali je sveto res povezano z bitjem, ki je tradicionalno imenovano Bog.
- 15. Razpravljajte o trditvi: Religije dajejo zelo različne napotke o tem, kaj je moralno, zato splošno veljavna morala ne more temeljiti na religiji.**
Tradicionalno je bila vera vir morale, strah pred kaznijo na drugem svetu pa vir motivacije zanjo. Danes se ljudje srečujejo z dejstvom, da je religij več, in zdi se tudi, da se glede moralnih napovedi med seboj razlikujejo. Iz tega izhaja, da morala, ki meri na splošno veljavnost, ne more biti utemeljena na posamezni religiji. Vprašanje pa je, ali se morale, ki jih predlagajo posamezne religije, med seboj res toliko razlikujejo.

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu komentarjev, vendar je treba upoštevati, da posamezni komentarji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v odgovoru kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti kakšen element razumevanja besedila. Očitno je, da kandidat dela ne pozna. Prav tako gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar.
- 6–10 Komentar deloma že ima zaokroženo zgradbo, razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj ustreznih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti.
Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti.

11–13 ZADOSTNO

Odgovor je že esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, kandidat razume, vendar na zelo nizki ravni, saj je njegovo poznavanje dela zelo površno. Veliko je nerelevantnosti, vendar se odgovor deloma že nanaša na dani odlomek, deloma pa je lahko zgolj njegova parafraza. Vpelje nekaj ustreznih pojmov, vendar jih ne analizira. Odgovor je pogosto preprost opis filozofskega problema iz odlomka ali morda celo preprosta obnova celotnega dela. Če poskuša z argumentacijo, je ta bolj opisna.
Kandidat delo pomanjkljivo razume na najosnovnejši ravni.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni kandidat delo tudi razume. Naloga ima dobro strukturo in je brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda opisi in razlage so ponekod še slabo razviti; kandidat poskuša analizirati nekatere pojme, morda vzpostavi tudi nekaj povezav med njimi, vendar analizo pogosto nadomešča opis in povzemanje ali parafraziranje trditev iz komentiranega besedila.
Kandidat delo dobro pozna in dobro predstavi vsebino, ki se navezuje na odlomek.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo dobro pozna in razume, filozofski problem iz odlomka umesti v kontekst dela; razlaga in argumentacija sta jasni in razumljivi, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek odpira, in jih tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost in neutemeljeno trditev, še so lahko napake v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to obrobnejše pomanjkljivosti.
Kandidat delo zelo dobro pozna ter zna dobro razložiti in analizirati temeljne probleme odlomka in dela.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno črto razlage in argumentacije, upošteva (vsaj implicitno) tudi drugačne poglede. Kandidat ima zelo dober pregled nad celotnim besedilom in ga komentira s pojmovnim aparatom, ki je razvit v besedilu. Vstopa v dialog z avtorjem dela ter razvija in utemeljuje tudi svoja stališča. Lahko obravnava avtorja tudi širše z vidika filozofske tradicije. Seveda je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.
Kandidat delo zelo dobro razume, temeljito obravnava vse vidike danega odlomka in semtertja celo vstopa v dialog z avtorjem.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav to bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

1. PLATON: DRŽAVA

Odlomek izraža Platonovo mnenje, da je predmet matematike – to so matematične bitnosti – že resnično bivajoče oziroma ideje. Toda matematično mišljenje se nanaša na matematične bitnosti še nereflektirano in se ne zaveda, da že zadeva svet idej. Matematične aksiome matematiki sprejemajo kot resnične le zato, da bi iz njih lahko deducirali želene teoreme. Potrebna je še dialektična analiza in dvogovor med za in proti, ki jasno izpostavi večno in nujno bivajoče bitnosti kot ontološko-epistemološki temelj diskurzivnega matematičnega mišljenja.

2. ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

Odlomek je pravzaprav odgovor na osrednje vprašanje Nikomahove etike: kaj je najvišje dobro oz. kaj je srečnost. Dijakom omogoča, da prikažejo celovito poznavanje dela, saj se lahko lotijo razprave kar pri temeljnem vprašanju o najvišjem dobrem oziroma srečnosti in sistematično predstavijo celotno delo ali pa se do odlomka prebijejo s prikazom posameznih problemov Nikomahove etike – nauka o vrlinah, odnosa med npravstveno in razumsko vrlino, pravičnosti, ugodja itd.

3. DESCARTES: MEDITACIJE

V odlomku gre za jedro argumenta, v katerem Descartes vzpostavlja cogito, to je mislečo substanco. Metafizično načelo, ki je v argumentu predpostavljeno, govori o odnosu med lastnostmi in substanco kot njihovo podlago. Gre za trditev, da vsaka lastnost zahteva neko stvar, ki ima to lastnost. Če se torej vzpostavi lastnost mišljenja kot zavesti oziroma samozavedanja, je očitno, da obstaja tudi substanca, ki ima lastnost samozavedanja. Te metafizične resnice zlobni varljivec ne more predrugčiti. Seveda pa je vprašanje, ali v tem argumentu, s katerim Descartes vzpostavlja prvo neizpodbitno vednost, vse podmene vzdržijo skrajni preizkus metodičnega dvoma.

4. KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Po Kantovem mnenju je nujna podmena moralnega delovanja uresničevanje najvišjega dobrega. To pa je mogoče le, če vse naše težnje (nagnjenja, želje, interesi) ustrezajo moralnemu zakonu. Takšno popolno ustrežanje je značilnost svetosti, ki pa je nedosegljiva končnemu in telesnemu bitju. Zato takšno bitje, torej človek, mora predpostaviti nesmrtnost svoje osebnosti, to je: nesmrtnost duše je nujen postulat čistega praktičnega uma.

5. NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Odlomek je iz tretje razprave H genealogiji morale, navezuje pa se na osrednjo figuro te knjige, na asketskega svečenika. Izrisuje njeno poglobljeno značilnost, ki je po svoje radikalna dvoumnost. Na eni strani asketski svečenik zastopa askezo, odrekanje življenju, zanikanje življenja, hkrati pa je sam oblika volje do moči in potrjevanje življenja. Asketski svečenik vodi šibke, nesposobne za drugačno življenje, hkrati pa ustvarja razmere, ki bodo morda omogočile prihod drugačnega človeka, ki življenja ne bo zanikal, temveč potrjeval. Vodi bolne, a jim tudi gospoduje. V temelju jim je podoben, torej bolan, da bi jih razumel, a mora biti tudi močan, da bi jih lahko vodil. In spremeni smer ressentimenta – trpeča žival je sama kriva za svoje trpljenje.